

ТИЛ, АДАБИЁТ, ТАРЖИМА, АДАБИЙ ТАНҚИДЧИЛИК: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР

халқаро илмий-амалий анжуман материаллари

ТЎПЛАМИ

2022 йил 15 апрель

Бухоро

**Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта
махсус таълим вазирлиги
Бухоро давлат университети**

**ТИЛ, АДАБИЁТ, ТАРЖИМА, АДАБИЙ
ТАНҚИДЧИЛИК: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР
ВА ИСТИҚБОЛЛАР**

**мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман
материаллари**

ТЎПЛАМИ

Бухоро - 2022

«Тил, адабиёт, таржима, адабий танқидчилик: замонавий ёндашувлар ва истиқболлар» халқаро илмий-амалий анжумани материаллари. Бухоро – 2022. - 234 бет

Бухоро давлат университетида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 7 мартдаги 101-ф-сонли фармойиши билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида 2022 йилда халқаро ва республика миқёсида ўтказиладиган илмий ва илмий-техник тадбирлар режасида белгиланган тадбирларнинг бажарилиши мақсадида 2022 йил 15 апрел куни “Тил, адабиёт, таржима, адабий танқидчилик: замонавий ёндашувлар ва истиқболлар” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжумани бўлиб ўтади.

Масъул муҳаррир:

Менглиев Баҳтиёр Ражабович – филология фанлари доктори, профессор

Таҳрир хайъати:

Н.Б. Атабоев, О.М.Файзуллаев, М.Б. Аҳмедова, З.Р. Собирова, Л.Ж. Жалилова

Такризчилар:

Жўраева Малоҳат Муҳаммадовна – филология фанлари доктори,
профессор

Қаршибаева Улжан Давировна - филология фанлари доктори, профессор

Мақолаларни тўпловчи ва нашрга тайёрловчи Инглиз адабиётшунослиги кафедраси доценти, ф.ф.ф.д. М.Б.Аҳмедова

Ушбу тўпلامда жамланган мақолалар хорижий тилларни ўқитишнинг замонавий ёндашувлари ва истиқболлари, корпус лингвистикаси масалалари, медиалингвистика ва лингвистик тадқиқотлар, қиёсий адабиётшуносликнинг долзарб муаммолари, Ўзбекистонда таржима мактаби яратиш ва уни ривожлантиришда инновацион ғоя ва технологияларни қўллаш масалалари доирасида мутахассисларнинг тажриба ва фикр алмашинувини таъминлашга хизмат қилади.

МУНДАРИЖА

Зарипов Ботир Комилович. Тил яшаса, миллат яшайди	3
Ҳамраев Мирали Мухаммеджанович. Кучли жамиятда кучли маънавийт мужассам	4
Обиджон Ҳафизович Ҳамидов. Тил – миллат қиёфасининг бир бўлаги	5
Лутфия Мирзаева. Уч буюк кадрят: маънавийт, маърифат, маданият.	6
Зиёда ҒАҒҒОРОВА. Навоий қаламида Бухоро ва бухороликлар талқини.....	11

I ШЎЪБА. ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. КОРПУС ЛИНГВИСТИКАСИ МАСАЛАЛАРИ. МЕДИАЛИНГВИСТИКА ВА ЛИНГВИСТИК

ТАДҚИҚОТЛАР	15
Н.Б.Атабоев. СОСА МАНБАЛАРИДА МОРФОЛОГИК БИРЛИКЛАР ТАДҚИҚИ.....	15
Haydarov Anvar Askarovich. FONOSTILISTIK TAKROR.....	16
Rasulov Zubaydullo Izomovich. AXBOROT-DISKURSIV TAHLIL ASOSLARI XUSUSIDA.....	20
Jalilova Lola, Ergasheva Fatima. ADULTS` CHALLENGES IN ENGLISH LEARNING PROCESS.....	21
Jalilova Lola, Sirojeva Kamila. TPR- ONE OF THE MOST SUCCESSFUL METHODS OF CHILD DEVELOPMENT	24
Rakhmatova Mekhriniso Musinova. ACADEMIC INTEGRITY: DEVELOPING HOLISTIC UNIVERSITY APPROACH AND POLICY	27
Rakhmatov Ahmad Pirmukhammadovich. FLIPPED LEARNING IN THE EDUCATIONAL PROCESS: ESSENCE, ADVANTAGES, LIMITATIONS	30
Nazarov Rustam Irkinovich. A MODERN METHOD TO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF TECHNICAL HIGHER INSTITUTIONS.....	32
Nazarov Rustam Irkinovich. MOTIVATION TO STUDY FOREIGN LANGUAGES AMONG STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES.....	35
Xudoyberdiyeva Gulasal Shuxratovna. "GARRI POTTER" ROMANLAR TO'PLAMIDA PSIXOLOGIYA	38
Ro'ziyeva Nilufar, A.A.Haydarov. TILSHUNOSLIKDA FONOPRAGMATIK KONNOTATSIYA MASALALARI	40
N.A.Axmetova, G.A.Rahmonova. PIRLS – XALQARO BAHOLASH DASTURLARIGA TAYYORGARLIK: BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH	42
Moxichexra Allyeva. INTEGRATIVE PEDAGOGICAL THOUGHT IN THE ERA OF THE EASTERN RENAISSANCE.	44
Ochilova Zulaykho Hasanovna. LEARNING LANGUAGE IS NEED OF TIME.	46
D.Sh. Qurbonova. TOPISHMOQLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING BOG'LANISHLI NUTQINI O'STIRISH.....	47
Aslanova Nozima Xakimovna, Narziyeva Mastura Sunnatovna. BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA INFORMATSION MATNLAR TAHLILI ASOSIDA YANGI BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH VA UNI O'Z TAJRIBASI BILAN BOG'LASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	51
Kadirova Zarina Bahodirovna. NEWSPAPER LANGUAGE AND METHOD	53
Rakhimova Zarina Uktamovna. THE LANGUAGE AND STYLE OF MASS MEDIA	55
Ахмедов Б.Я. РУССКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ: ОБУЧЕНИЕ ЧТЕНИЮ	57
Абдуллаева Нилуфар. ПОЭТИК ЎЙИНДАН ФОНЕТИК ЎЙИНГА	59
Safarova X.S. INGLIZ TILIDAGI FRANTSUZ O'ZLASHMA SO'ZLARINI ASSIMILYATSIYA QILISH TURLARI	61
Жумаев Аббосжон Акмалович. "НАВОДИР УЛ - ВАҚОЕЪ" – МАЪНАВИЙ МЕРОС ВА НОДИР ТАРИХИЙ МАНБА.....	63

Қирш: Чет тили, жумладан, француз тилини ўқитишнинг ҳар қандай босқичида муҳим вазифалардан бири бу – талаффуз кўникмаларини сақлаш ва такомиллаштиришдир. Бу каби кўникмалар шаклланишини оsonлаштирадиган фонетик жараён эса кофиядир.

Асосий қисм: Маълум бир хорижий тил (жумладан, француз тили) ни ўрганишда фонетик талаффузни тузатиш устида ишлаш кўпинча шу тилни ўрганувчилар учун нафақат мушкул, балки зерикарли вазифадек туюлади (баъзида бунда бу ишни мароксиз деб ҳисоблайдиган ўқитувчиларнинг таъсири ҳам бўлиши мумкин). Бизга маълумки, француз тилидаги ўзига хос товушларнинг нотўғри эшитилиши, кейинчалик эса шу аснода талаффуз қилиниши шу тил вакиллари билан алоқага киришишга тўсқинлик қилиши ва гоҳида ўз фикрини баён этишга журъат қилолмайдиган баъзи тил ўрганувчилар учун тортинчоклик манбаи бўлиб қолиши мумкин (талаффуздаги нуксонлардан чўчиш кейинчалик ўз фикрини ифода қилишдан қўрқишга олиб келади). Шунинг учун мавжуд муаммони ҳал қилишда француз тили амалий дарсларида ўйинлардан фойдаланиш имконини берувчи усулларни қўллаш энг мақбул йўл деб қаралади. Чунки улар тил ўрганувчиларни француз тилидаги махсус товушларнинг мулоимлиги ва ёқимлилигига жалб қилган ҳолда қўркув ва журъатсизлик ҳисларининг секин-аста бартароф бўлишига

қўмаклашади. Ваҳоланки, талаффуздаги камчиликларни тузатишни самарали амалга ошириш маълум бир вақтни талаб қилади ва бу мақсад сари қўйилган қадам аниқ, ижобий режали бўлиши лозим.

Поэтик услуб нима? Бу услуб француз мумтоз адабиёти вакиллари Жак Превер, Робер Дено, Раймонд Кено, Поль Элюар каби шоирлар томонидан ёзилган оддий поэмалар билан чекланиб қолмайди. Аксинча, поэтик матн турли хил шаклда: тез айтиш усулида ёзилган қўшиқ, санамачок, мақол, эртак (француз болалар адабиётидан намуна сифатида олинган мумтоз ёки бошқа тиллардан ўзлашган эртаклар), скетч – кичик ҳажвий пьесалар (Раймонд Дево, Мюриэль Робен), шунингдек, тил ўрганувчи ёки ўқитувчиларнинг ўзлари томонидан яратилган шеъринг парчалар бўлиши ҳам мумкин. Бу каби турли хил машқлар асосида бирин-кетин қуйидагиларни амалга ошириш мумкин:

→ тингловчининг матн оҳангида мавжуд бўлган баъзи бир товушларни идрок қилиш, фарқлаш ва ёдда тутиш қобилиятини ўстириш;

→ матнда мавжуд бўлган ва ўрганилган товушларни ёзишнинг турли хил йўллари аввал излаб, сўнг эса топиб, фоно-график боғлиқлик устида ишлаш;

→ ва албатта, поэтик матнни ёки ундан бир парчани қайта айттириш.

Поэтик услубни қўллашда ўқитувчининг ўрни ва таъсири: поэтик услубни қўллаш товушлар, тилнинг жарангдорлиги, ритм ва оҳанг билан ўйнашни камраб олади. Шунингдек, талаффузни ўрганаётганда кўпинча бир нечта товушлар бирикмасини ҳам учратиш мумкин. Бу вақтда ўрганилаётган товушлар доираси махсус машқларни талаб қилади. Яна бир ижобий томони шундаки, қўшиқ, шеър, скетчлар билан бирга маданий, маърифий тушунчалар ҳам киритилади. Бу фаолият тури оддий сўз ёки фразаларни такрорлашдан кўра анча кизикарли ва марокли ҳамдир. Шу билан бирга, скетч ёки қўшиқ каби ижод намуналарини эшитиш – бу нафақат синфдаги фаолият тури бўлиб, балки тилнинг маданий воқелигида ҳам битиб қўйилгандир.

Талаффузни тўғрилашда асл ижод намуналари: сўнги ўн йиллик ичида ижод қилган Бенабар, Томас Ферсен, Рафал ёки Кристоф Маэ каби қўшиқчиларнинг репертуарларида мавжуд бўлган ва бугунги кун ҳаётини талкин қилувчи қўшиқларидан ҳам фойдаланишнинг ўзига хос афзал томонлари бор. Бу қўшиқларнинг қуйлари ўзининг оҳиста оҳанги билан кишилар кўнглини топган ва бу ҳам ўз навбатида қуйланаётган сўзларнинг ажойиб тарзда идрок қилиниши имконини беради.

Тез айтишлар: тез айтишлар энг завқли ўйин тури бўлиш билан бир қаторда дарс жараёнида ҳам вақтни марокли тақсимлаш манбаи бўлиб хизмат қилади. Улар анча оммавий тусга эга бўлиб, ҳар бир тил ўрганувчи ўз она тилида тез айтиш билади. Француз тили дарслари жараёнида тез айтишларнинг бир нечтасини айтиб ёки такрорлай билишини кўрсатган баъзи талабаларда бошқа талабалар олдида қандайдир гурур ҳисси ҳам уйғонади.

Тез айтишлар кўп ҳолларда театр санъати соҳасида овозни киздириш машини бўлиб, актёрларнинг ритми ва нутқини ўстиришда қўл келади. Француз тили дарсларида эса улардан талаффуз “гимнастика”си сифатида фойдаланиш мумкин. Бунинг натижасида дарс жараёнида талабаларни кичик гуруҳларга бўлиб мусобақалар ташкил қилиш ва энг яхши талаффуз борасида талабаларни баҳолаш ва рағбатлантиришга эришиш мумкин. Тез айтишларга мисол қилиб эса: “les chaussettes de l’archiduchesse”, “un chasseur sachant chasser” кабиларни олиш мумкин. Буларга қўшимча тарзда тез айтишларнинг товуш ёки омоним сўзларни бир неча марта такрорлашдан иборат бўлган бошқа тури ҳам мавжуд, бу вақтда тез айтиш маъноси ҳам алоҳида эътибор талаб қилади. Масалан: “Si ton tonton tond ton tonton, ton tonton tond sera” ёки “Si six scies scient six cyprès, six cent six scies scient six cent six cyprès”. Бу пайтда берилган топшириқнинг маъносини тушуниш учун ритм ва бўғинларни ажратиш устида шугулланилади. Ўқитувчининг ролини махсус талаб қилмайдиган тез айтишларнинг яна бир тури бу айтилиши француз тили сўзларининг талаффузига ўхшамайдиган сўзларни тез айтиш бўлиб, қутилмаган бўғинга ажратиш

натijasida ajob bir talaffuz kelib chikadi. Masalan : “Pie niche haut, oie niche bas, ou niche hibou ?”

Хулоса қилиб айтганда, ўйин хусусияти нафақат мавжуд бадий ижод намуналаридан фойдаланиш, балки шу ўйинларни ташкил қилиб билишга ҳам бевосита боғлиқ бўлади. Мамнунлик хисси тил ўрганувчиларни чин маънода ўзларини намоён қилишларига имкон яратади ва таклиф қилинган фаолият турларини амалга оширишда уларга руҳ бағишлайди. Шу билан бирга ва умуман олганда, ўйин хусусиятига эга бўлган ҳар бир фаолият тури талабанинг ақлий тарангликдан чиқишига, зехнини ишга солиб, шу фаолият турини ижро этишига кўмаклашади. Бунинг натижасида эса, табиийки у ўзи йўл қўйиши мумкин бўлган хатоларга жиддий тус беришдан воз кечади ва ўз-ўзини кашф қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Н.Н.Абдуллаева. Мақол ва ҳикматли сўзларнинг паремиологик майдони. “Сўз санъати” халқаро журнали. 4 жилд, 2 сон. Тошкент, 2021.

2. Н.Н.Абдуллаева. Таржимада ёзувчи услубини сақлаш муаммолари. Актуальные научные исследования в современном мире. Выпуск 5(25), Часть 11, стр. 46-49. Украина, изд: Переяслав-Хмельницкий. Май, 2017.

3. N.N.Abdullaeva. Le lexique général et spécial en français. Zbiór artykułów naukowych « Rozwój współczesnej nauki » 2017, Z 40, str. 25-28. Warszawa PL., « iScience Polska ».

4. N.N.Abdullaeva. Quelques propos sur les proverbes. « Tafakkur va talqin » mavzusida Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman to'plami. 594-601 betlar. Buxoro, 2021 yil.

INGLIZ TILIDAGI FRANTSUZ O'ZLASHMA SO'ZLARINI ASSIMILYATSIYA QILISH TURLARI

Safarova X.S.

BuxDU, o'qituvchi

Zamonaviy ingliz tili etimologik tarkibining yarmidan ko'pinl o'zlashma so'zlar tashkil etadi, ular orasida birinchi o'rinni frantsuz tilidan o'zlashgan so'zlar egallaydi. Frantsuz tilining ingliz tilining lug'at tarkibiga ta'siri haqiqati bir necha bor qayd etilgan bo'lsa-da, bu ta'sirning tabiati yetarlicha o'rganilmagan. Ingliz tilida ko'p sonli frantsuz so'zlarining mavjudligi haqiqati yaxshi ma'lum, ammo ularning ingliz tilida rivojlanishi, assimilyatsiya darajasi va tabiati o'rganilmagan. Ayni paytda, aynan mana shu omil ikki til o'rtasidagi munosabatlarning tabiatini juda aniq ko'rsatib beradi, shuning uchun frantsuz tilidan olingan o'zlashma so'zlarning tabiati va assimilyatsiya darajasi zamonaviy ingliz tili lug'atini o'rganish uchun katta qiziqish uyg'otadi.

Xorijiy so'zlarni o'zlashtirgan til ularni uzoq vaqt davomida o'zgarishsiz qoldirmaydi. Bu so'zlar asta-sekin o'zining fonetik, morfologik va leksik qoliplariga mos ravishda o'zgartirilib, butun til tizimiga moslashtiriladi, ya'ni assimilyatsiya jarayonini boshdan kechiradi. Bu jarayon natijasida o'zlashgan so'zlar o'zining o'zga tillilik xususiyatini yo'qotadi, o'zlashgan tilning lug'at fonida ajralib turishni to'xtatadi va uning tarkibiy qismiga aylanadi.

Asosiy lug'at fondi yangi so'zlarning shakllanishiga asos, tilning leksik-semantik markazi bo'lib, ko'p jihatdan rivojlanish yo'llarini va o'zlashtirish qonuniyatlarini belgilaydi. U o'zlashtirilgan so'zlarning kirib kelishini tartibga soladi va ularning semantik mazmunini belgilaydi, odatda bu so'zlar o'zlashtirilgan va ma'lum bir xalq uchun yangi tushunchalarni ifodalovchi ma'nolarda tilda o'z ifodasini topmagan bo'ladi. Tilga kirib kelgan o'zlashma so'zlar til tizimida allaqachon o'z ifodasini topgan tushunchalarni bildirsa, ular asosiy lug'at tarkibidagi so'zlar bilan ma'lum sinonimik munosabatlarga kirishadi va kam qo'llaniladigan sinonimlar pozitsiyasida tildan chekkada qolib ketadi.

Muayyan tilning lug'at tarkibi bilan bog'lanib, o'zlashtirilgan so'zlar asosiy lug'at fondining rivojlanish qonuniyatlariga bo'ysunadi, ular grammatik tizim bilan birgalikda ularni til rivojlanishining ichki qonuniyatlariga muvofiq o'zgartiradi.

Tilda u yoki bu vaqtda paydo bo'lgan o'zlashma so'zlarning o'zlashtirilishi, ularning til tizimiga kirishi, til me'yorlariga bo'ysunishi va o'zgarishi qonuniyatlari ham tilning ichki